

familiar, chiar umoristic în unele cazuri, apelând la expresii, situații și imagini comice. Având ca scop persuasiunea, discursul publicitar pune accentul pe funcția conativă a limbajului, care e mascată prin intermediul funcției fatice și a celei poetice. În aceeași ordine de idei, imaginile urmăresc linia „senzaționalului”, folosindu-se figuri cu încărcătură simbolică, culori contrastante și caractere de mari dimensiuni. În cadrul discursului publicitar, deși jocurile de cuvinte sunt rezultatul unei munci anterioare, acestea mizează pe „spontaneitate sau, cel puțin, pe producerea impresiei de creații *ad hoc*”, fapt care produce „efectul de seducție asupra receptorilor” (p. 152).

Daniela Răuțu constată preferința majorității reclamelor pentru jocurile de cuvinte paradigmatică, al căror grad de decodare este unul mai mare, cu toate că are la bază clișee și stereotipii: „*Toată lumea aleargă după putere. Noi avem putere pentru toată lumea. Romcar*” (p. 155). Autoarea facilitează înțelegerea mecanismului existent în spatele reclamelor în mod explicit: prima parte a mesajului este un tipar discursiv care atrage atenția asupra unei probleme existente la nivel universal, aducând, în cea de-a doua secvență, rezolvarea, prin exploatarea cuvântului polisemantic *putere*.

Cartea Danielei Răuțu se remarcă prin cercetarea amănunțită a trăsăturilor deținute de jocurile de cuvinte, prin care acestea se aseamănă (sau nu) cu diferite figuri de stil sau cu anumite forme ale umorului, fapt posibil prin dinamica limbii.

Autoarea realizează o exemplară analiză comparativă a definițiilor, trăsăturilor și a subtipurilor jocurilor de cuvinte, din zona anglofonă, francofonă și românească. Susținând opinia Rodicăi Zafiu, afirmăm importanța acestei lucrări de referință, bazată pe un bogat material teoretic, care a fost înțeles și aplicat cu mare succes prin intermediul unei serii întregi de exemple preluate din revistele umoristice ale mass-mediei românești, apărute între anii 1990–2012. Cartea de față este, incontestabil, un adevărat punct de reper pentru viitoarele cercetări care vor viza acest domeniu, vast, al jocurilor de cuvinte.

ANCA-LARISA TEOCAN

Universitatea Babeș-Bolyai

Facultatea de Litere

Cluj-Napoca, str. Horea, nr. 31

ancateocan@yahoo.com

MARIA FOARȚĂ, *În căutarea retoricii pierdute*, Timișoara,
Editura Universității de Vest, 2018, 285 p.

În anul 2018, s-au împlinit două decenii de la plecarea într-o lume mai bună a cercetătoarei Maria Foarță (născută Galetariu, în 24 iulie 1942), doctor și filolog activ în cadrul literelor timișorene. Cu acest nefast prilej, scriitorul Șerban Foarță încredința tiparului o culegere de studii apărute în diverse publicații de profil, între anii 1974 și 1991, sub semnătura soției sale dispărute prematur. Volumul, intitulat *În căutarea retoricii pierdute* (după studiul omonim care îl deschide) și consistent prefăcut de Mirela-Ioana Borchin-Dorcescu, este străjuit de cunoscutul EPIȚIMV al lui Șerban Foarță, pe care, din teama de a nu-i știrbi în vreun fel strălucirea printr-un inabil act de traducere, îl vom reda în original:

HIC TACET
COLUMBA
QUÆ JACET
IN TVMBA
SVB SARCINA PLVMBI
SVB ALA PALVMBI
QVI PLORAT
DEPLORAT
& ORAT
HIC JACET

Inventariind structura volumului, Mirela-Ioana Borchin-Dorcescu identifică următoarele arii de cercetare: *lingvistică, retorică, semiotică, stilistică, versificație, teoria textului și intertextualitate, literatură comparată, pragmatică și comunicare, pragmatică și poetică* (vezi prefața, *Între discursul retoricii și retorica discursului*, p. 11 și urm.). Lăsând cititorului plăcuta trudă de a urmări clasificarea din prefață, vom aminti numai că direcțiile de studiu asumate de autoare se prefiră sub vela retoricii, cu ample incursiuni în literatură și cu substanțiale concluzii personale. Iată, spre exemplu, concluzia primului studiu, în care, după o trecere în revistă a principalelor lucrări de retorică apărute în intervalul 1901–1985 și după constatarea unei competențe retorice de cel mai înalt nivel în rândul diverșilor cercetători, autoarea notează: „Dacă retorica și competența în domeniul ei dezvoltă o praxeologie, de ce tocmai acei ce-o stăpânesc pot fi depășiți de performanța unui vorbitor semiconștient, dar înzestrat de la natură? E cazul dascălului sorbonard – pe care-l pomeneste Dumarsais – care, cu tot studiul lui aprofundat, dacă nu chiar exhaustiv, al tuturor dicționarilor din lume, rămâne «paf» și «gură-cască», într-o zi, dinaintea avalanșei de formule și întorsături retorice poznașe cu care-l înfruntă, la tejghea, o precupeață. Sorbonardul n-are încotro și trebuie să se dea învins de maestra altui idiom: al Halelor, pe care el nu-l știe...” (*În căutarea retoricii pierdute*, p. 25).

În altă parte, pornind de la o sesizare a lui Pompiliu Constantinescu privitoare la personajele lui Caragiale, cum că ele *nu sunt liniare* și, prin urmare, nu pot fi *surghiuite într-o tipologie*, Maria Foață își propune o analiză a celebrului discurs rostit de Nae Cațavencu – oratorul, nu intrigantul, așadar –, prin dublă comparație: pe de o parte, cu discursul lui Farfuridi, de cealaltă parte, cu alte discursuri politice ale vremii, așa cum s-au păstrat ele în stenogramele dezbaterilor parlamentare din Cameră. Pentru lămurirea cititorului posibil contrariat de alăturarea a două contexte situaționale aparent diferite – Cațavencu și Farfuridi evoluează în mediu ficțional, spre deosebire de vorbitorii la Cameră, al căror referent este real –, autoarea avansează o explicație verosimilă: realitatea referentului disputelor parlamentare este, *astăzi, istoric pierdută*. Prin urmare, izbucnind în plâns la propriu, atunci când, de la tribună, își declamă grija pentru țară, pentru fericirea, progresul și viitorul ei, este Nae Cațavencu un impostor sau plânge de-a binelea? Concluzia este tranșantă: „Furat de idei, «răpit» și el, ca Farfuridi, de sublimitatea principiilor abstracte, Cațavencu le domină *via* «demonstratio in absurdis». În timp ce Farfuridi se pierde în șirul ideilor, din cauza structurii sale dilematice: *sau/sau*, Cațavencu, mai energic, desparte apele de uscat prin formula «dacă *nu*, atuncea *nu*». [...] O falsă proiecție poate duce, așadar, la adevăr și sinceritate. Cațavencu plânge în hohote; și nu minte...” (*Plânsul lui Cațavencu*, p. 85). De cealaltă parte, raportat la oratoria serioasă a epocii, discursul lui Cațavencu se încadrează perfect în canoane, fiind, totodată, rece și coerent.

Se cuvine să precizăm că autoarea ține mult la distincția, clar operată de antici, între gramatică (*recte dicendi scientia*) și retorică (*bene dicendi scientia*), arătând că alternanța *bene/recte* „vizează diferența dintre vorbire (adică *elocutio*) ca discurs și limbă ca gramatică” (*Structuri retorice transgramaticale. Sintaxa frazei culte în stilurile non-artistice (Secolul al XIX-lea)*, p. 31) și insistând pe ideea că „această distincție include aproape pe de-a întregul distincția pe care teoria modernă o operează între *competența lingvistică* – sau fundamentală – și *competența pragmatică* – sau stilistică (*Retorică și/sau pragmatică*, p. 43). Fără legătură directă cu această dihotomie, dar oarecum în prelungirea ei, face un popas asupra conceptului de *diglosie*, așa cum este el redefinit de André Martinet, în legătură cu acea capacitate a vorbitorului de a folosi, în mod diferit, în funcție de context, variantele sociostilistice ale aceleiași limbi. Astfel, spre deosebire de *bilingvism* („capacitatea de a stăpâni concomitent două coduri lingvistice diferite”), „diglosia se instalează atunci când crește distanța dintre două variante folosite de vorbitor, cum cea dintre vorbirea familiară [...] și idiomul savant și îngrijit care e expresia literară sau exemplară” (*Limita de toleranță a variației libere în exprimarea vorbitorului cult*, p. 97). Această nouă distincție configurează o nouă dihotomie: între norma lingvistică activă a vorbitorului, mai restrictivă, și o normă pasivă, mai tolerantă. Astfel, interferențele neintenționate cu un sistem străin precum dialectul, iscate de o emoție a vorbitorului, sunt considerate *schimbare de cod*, câtă vreme variantele folosite cu intenție stilistică, care nu produc schimbare de cod, sunt numite *variație liberă* (*ibidem*, p. 99). Cititorul interesat de chestiune poate urmări o minuțioasă analiză pe texte selectate din corespondența secolului al XIX-lea întreținută de Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri și de câțiva membri ai familiei Golescu (*Glose la diglosie*, p. 109–119).

Alături de savantele studii teoretice (*Articulația cultă a limbii române*, p. 101–107; *Modelul cunoașterii reciproce și comunicarea umană*, p. 239–243; *Pentru un model caleidoscopic al literaturii văzută ca serie topică*, p. 267–277) și de comunicările-dialog cu sociologul Bruno Würtz (*Ontologizarea poeziei ca teorie a receptării*, p. 245–256 și „*Receptio*” și „*Verstehen*”, p. 257–265), volumul include, sub un prețut sau altul, și valoroase exegeze: Ion Minulescu (*Pseudoverslibrismul între clasici și moderni (reflexele textuale ale unei maniere prozodografice)*, p. 139–147), Mateiu I. Caragiale (*Radio-grafia unui titlu: Craii de Curtea-Veche*, p. 171–178), Șerban Foarță și Edgar Allan Poe (*(Poe)etica versificării*, p. 189–201), Radu Petrescu (*Despre reflectare – motivul oglinzii la Radu Petrescu*, p. 211–226), William Shakespeare (*Proiecție și identificare*, p. 227–237), și ample studii transfilologice (*Metafora implicată*, p. 121–138; *Metataxele repetiției*, 149–154; *Un nou caz de hipertextualitate poetică: versificarea prozei istorice*, p. 179–188; *Simetria axială prin figuri repetitive ale structurilor binare și ternare*, p. 155–169; *Versificația și figura prozodografică*, p. 203–210).

Redactat într-o manieră modernă și atractivă, racordat la bibliografia de mare ținută a secolului al XX-lea, volumul de față ar trebui să fie prezent în bibliografiile tuturor cursurilor de profil de la noi. Maria Foarță n-a avut formație de clasicist, însă rigoarea studiilor de germanistică, al căror fundament se sprijină pe marea cultură greco-latină, răzbate la fiecare pagină. Un cititor meticolos ori fascinat de scientometrie ar putea reclama prezența unui *curriculum vitae* (sau, cel puțin, a unei biografii romanțate), care să includă o listă de lucrări *in extenso* a Mariei Foarță și care să completeze cumva prefața doctă alcătuită de Mirela-Ioana Borchin-Dorcescu. Numai că ediția a fost întocmită de Șerban Foarță. Iar Poetul, încrustând pe coperta a IV-a informații nu mai multe decât sunt necesare unui monument funerar, și-a așezat soția în eternitate prin propria ei operă și printr-o singură trăsătură de condei din partea lui, într-un gest de sublimă tandrețe postumă, poate unic în cultura noastră.

MARCELA CIORTEA

Universitatea „1 Decembrie 1918”

Facultatea de Istorie și Filologie

Alba Iulia, str. Unirii, nr. 15–17

marcela.ciortea@gmail.com

ALAIN RABATEL, *La confrontation des points de vue dans la dynamique figurale des discours. Énonciation et interprétation*, Limoges, Éditions Lambert-Lucas, 2021, 655 p.

Pentru autorul acestui volum respectabil, profesor la Universitatea Lyon 1, o cercetare asupra figurilor de retorică trebuie să fie înainte de toate o cercetare asupra fenomenului numit *figuralité*, adică asupra pregnanței (*saillance*) care sporește randamentul enunțului, apelând la toate resursele limbii. În concepția lui Alain Rabatel « la dynamique de la figuration est globale, du mot à la lexie complexe, à la prédication et au texte » (p. 70). Bazată pe uzul neconvențional al regulilor și al normelor, dinamica figurală privește totalitatea faptelor de limbă și de discurs. Pentru a o descrie, autorul va adopta, pe de o parte, o perspectivă enunțiativă și textuală, iar pe de alta, o perspectivă retorică și pragmatică.

Avem deci în față o abordare integrativă, holistă care tratează atât figurile de cuvânt, cât și cele de gândire, ceea ce o deosebește de abordările anterioare, în special de retorică restrânsă, care își limita obiectul de studiu la tropi.

Dar noutatea și originalitatea lucrării rezidă în orientarea metodologică, eminemamente enunțiativă și pragmatică, care pune la baza procesului de interpretare a figurilor construcția punctului de vedere și, într-o perspectivă dialogică, confruntarea punctelor de vedere. Autorul își propune « d'analyser le fait figural et ses effets comme une construction de points de vue en confrontation » (p. 17). În loc să apeleze la distincția dintre sens propriu și sens figurat, procesul de interpretare se va sprijini,